

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
ОБ'ЄДНАНИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ**

ГРЕСЬ СВІТЛАНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 62-55:681.515

**ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ
ПІДПРИЄМСТВ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ**

Спеціальність 08.07.01 – економіка промисловості

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук**

Київ 2005

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному технічному університеті України
“Київський політехнічний інститут” Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор економічних наук, професор
Яловий Гаррі Кирилович,
Національний технічний університет України
“Київський політехнічний інститут”,
завідувач кафедри теоретичної і прикладної економіки;

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Александрова Валентина Петрівна,
Інститут економічного прогнозування НАН України,
провідний науковий співробітник;

кандидат економічних наук, професор
Супрун Петро Іванович,
Українсько-Баварський навчальний центр підприємництва
Торгово-промислової палати України,
генеральний директор.

Провідна установа: Науково-дослідний економічний інститут
Міністерства економіки та з питань європейської
інтеграції України, відділ проблем реформування відносин
власності, антимонопольної політики і розвитку
підприємництва, м. Київ.

Захист відбудеться “06” 2005р. о 16 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради
Д.26.150.02 по захисту в Об’єднаному інституті економіки НАН України за адресою: 01011, Київ-11,
вул. Панаса Мирного, 26.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Об’єднаного інституту економіки НАН
України.

Автореферат розісланий “03” червня 2005р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
доктор економічних наук

Шубравська О.В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми визначається тим, що в умовах глобалізації та необхідності інтегрування у світовий (європейський) економічний простір універсальним критерієм стратегії розвитку будь-якої країни, а тим більше України, що пішла шляхом утвердження самостійності та національної ідентичності, має стати міжнародна конкурентоспроможність як імовірність реалізації конкурентних переваг на внутрішньому та зовнішньому ринках. Забезпечення конкурентоспроможності промисловості України в XXI столітті пов'язане з вирішенням ряду стратегічних завдань, спрямованих на реалізацію її факторних переваг, інфраструктурного, наукового, інноваційного та матеріально-ресурсного потенціалу. Розв'язання поставлених завдань значною мірою залежить від того, наскільки ефективно національна промисловість буде впроваджувати пріоритетні науково-технічні досягнення та інноваційні розробки, орієнтуватися на світовий досвід використання конкурентних переваг.

Саме тому першочергового значення набуває дослідження проблеми управління міжнародною конкурентоспроможністю економіки України та національних промислових виробників у сучасних умовах трансформації економіки, виявлення основних проблемних аспектів розроблення сучасних методів оцінювання реальної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на світовому та національних ринках і стратегії економічного розвитку України, орієнтованої на досягнення її стабільної конкурентоспроможності в умовах інтернаціоналізації господарського життя.

На сьогоднішньому етапі розвитку національної економіки питанням, що потребує негайного вирішення, є розробка ефективних механізмів і заходів, які сприятимуть підвищенню рівня конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників на зовнішніх ринках та стануть запорукою загального зміцнення економічних позицій України в системі світогосподарських зв'язків.

Проблеми оцінки й аналізу рівня міжнародної конкурентоспроможності економіки України та вітчизняних товаровиробників, дослідження основних причин сучасного негативного стану та формування можливих шляхів підвищення конкурентоспроможності національного виробництва висвітлені у наукових роботах таких українських вчених як Л.Бабій, Я.Базилук, В.Геєць, Б.Губський, В.Білоус, В.Дикань, О.Дерев'янку, Т.Гончарук, Ю.Іванов, О.Кілієвич, А.Кредисов, Д.Лук'яненко, С.Салига, І.Сіваченко, Г.Скударь, П.Супрун, Ф.Павленко, Ю.Пахомов, О.Паценко, О.Царенко, В.Чередниченко, О.Шнипко, О.Швиданенко, Н.Якубовський та ін., які займались дослідженням конкурентоспроможності економічних систем, що знаходяться в процесі трансформації. Потреба в з'ясуванні головних причин низького рівня конкурентоспроможності

України, зокрема галузі електротехнічного машинобудування, та наявність проблемних моментів у розроблених раніше стратегіях його підвищення обумовили доцільність, своєчасність і значимість проведення даного дослідження.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, темами. Дисертаційна робота виконувалась у відповідності з планами науково-дослідних та науково-методичних робіт кафедри теоретичної та прикладної економіки факультету менеджменту і маркетингу Національного технічного університету України “Київський політехнічний інститут” в рамках проекту Міністерства освіти і науки України №13.3/0032.628 “Економічні механізми підтримки базових галузей господарства України”, розділ “Цінова та податкова політика розвитку в Україні та механізми її реалізації”, науково-дослідних робіт “Фінансово-податковий механізм у забезпеченні конкурентоспроможності стратегічних товарних ринків в умовах структурно-інноваційних перетворень в Україні” та “Комплексний аналіз, оцінка розвитку, імітаційна модель поведінки суб’єктів малого бізнесу” (тема №2766 фундаментальні дослідження, № держреєстрації 0104U000847).

Мета та завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розробка теоретичних положень, концептуальних підходів, науково-практичних методів та рекомендацій щодо активізації процесу управління конкурентоспроможністю підприємств електротехнічної промисловості України.

Для досягнення поставленої мети необхідно було вирішити такі наукові **завдання**:

- розкрити механізм обґрунтування і уточнення сутності конкуренції та конкурентоспроможності, встановлюючи взаємозв'язок між даними поняттями;
- виявити основні складові ефективної економічної політики держави у галузі регулювання міжнародної конкурентоспроможності національних товаровиробників;
- здійснити порівняльний аналіз, дослідити переваги та недоліки існуючих методів оцінки конкурентоспроможності промислових підприємств;
- обґрунтувати доцільність використання при оцінці конкурентоспроможності підприємства альтернативних методів аналізу на зразок SWOT-аналізу та бенчмаркінгу;
- розкрити сутність комплексного методу оцінки міжнародної конкурентоспроможності національних підприємств з урахуванням особливостей їх діяльності;
- розробити економетричну модель оцінки конкурентоспроможності галузі машинобудування та довести функціональність даної моделі;
- проаналізувати основні чинники, які впливають на сучасний стан конкурентоспроможності української промисловості;
- визначити шляхи та заходи щодо підвищення рівня міжнародної конкурентоспроможності виробництв України.

Виходячи із зазначеної наукової проблематики **об'єктом дослідження** є економічні відносини, які виникають у процесі управління конкурентоспроможністю підприємства, галузі та країни в цілому.

Предметом дослідження є комплекс теоретичних і практичних проблем реалізації промислової політики щодо регулювання конкурентоспроможності національних виробництв на прикладі підприємств електротехнічного машинобудування України.

Методологічну та теоретичну основу дисертаційного дослідження становили праці вчених і спеціалістів, публікації в періодичних виданнях з питань конкурентоспроможності країни, конкурентної політики та глобальної системи міжнародних економічних відносин. Нормативно-інформаційною базою дослідження були законодавчі акти Верховної Ради України, Укази Президента України, статистичні джерела, звітність виробничої діяльності підприємств машинобудівної галузі України.

Для вирішення поставлених у науковій роботі завдань використовувалися такі методи, як поєднання логічного та історичного підходів – при виявленні якісних зрушень, що відбуваються на певному етапі впровадження економічної стратегії України; кількісного й якісного аналізу; морфологічного аналізу; порівнянь – при пошуку досконалих методів оцінки конкурентоспроможності підприємства та галузі; системного аналізу – при вирішенні питання підвищення конкурентоспроможності товарів українського експорту.

Наукова новизна дослідження полягає у вирішенні важливого наукового завдання – розробці теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо формування ефективного механізму управління конкурентоспроможністю підприємств електротехнічної промисловості України. А саме:

уперше:

- застосовано матричні методи до оцінки конкурентоспроможності та метод конкурентних переваг для визначення структури та тенденції розвитку вітчизняного ринку електротехнічних виробів. Запропоновано основні перспективні напрямки розвитку ринку, які враховують його високу концентрацію та експортну спрямованість підприємств електротехнічної галузі через низьку платоспроможність вітчизняних замовників;
- розроблено комплексний метод оцінки конкурентоспроможності промислового підприємства на основі економетричної моделі з урахуванням особливостей діяльності підприємств електротехнічної промисловості України;
- застосовано SWOT-аналіз та бенчмаркінг для чіткого визначення переваг та недоліків конкурентного стану українських підприємств електротехнічної промисловості порівняно з

аналогічними підприємствами, діючими на міжнародному ринку, що дало змогу розробити низку заходів для удосконалення характеристик продуктивності підприємства, зокрема щодо знаходження фінансових джерел розвитку власної наукової бази, співпраці з зарубіжними науковими організаціями, поліпшення якості продукції;

- запропоновано модель оцінки конкурентоспроможності галузі машинобудування, яка пов'язана з показниками капіталоємності, наукоємності та технічного рівня продукції, інвестування в основний капітал, ступеня експортної орієнтації;

удосконалено:

- методичні підходи щодо оцінки конкурентоспроможності підприємств для отримання більш достовірних показників з метою розробки стратегії розвитку виробництв електротехнічного машинобудування в контексті підвищення конкурентоспроможності в умовах трансформації ринкової економіки;

- методологічні засади формування економічної політики в сфері управління конкурентоспроможністю електротехнічного машинобудівного комплексу України, спрямовані на узгодження конкурентних переваг з промисловою і зовнішньоекономічною діяльністю та врахування факторів соціального характеру та національної безпеки країни;

дістало подальшого розвитку:

- дослідження сутності та взаємозв'язку економічних понять „конкуренція” і „конкурентоспроможність”, що дозволило сформулювати зміст комплексної категорії “конкурентоспроможність країни”, яка дає можливість застосувати великий потенціал ринкових стимулів ділової активності на внутрішньому та зовнішньому ринках;

- теорії міжнародної конкуренції та конкурентних переваг, в яких виділено конкурентні переваги, що формуються на національному рівні: ресурсні, технологічні, інвестиційні, інноваційні, геополітичні, демоекономічні, а також концептуальні підходи до забезпечення конкурентоспроможності економіки України, засновані на обґрунтуванні необхідності формування нових конкурентних переваг країни.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що зібраний та узагальнений матеріал щодо конкурентоспроможності українських підприємств та галузей дає можливість глибоко та комплексно розкрити основні трансформаційні напрямки міжнародної конкурентоспроможності та визначити шляхи забезпечення конкурентоспроможності виробництв галузі машинобудування, використовуючи при цьому розроблену економетричну модель конкурентоспроможності.

Методичні рекомендації щодо оцінки міжнародної конкурентоспроможності українських підприємств знайшли практичне застосування в діяльності ВАТ “Запорізький завод надпотужних

трансформаторів” (акт впровадження №210/05 від 18.06.2004р.), ВАТ „Всеукраїнський інститут трансформаторобудування” (акт впровадження №01-32/15 від 21.06.2004р.), ВАТ “АК Южтрансенерго” (акт впровадження №603/01 від 21.06.04р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи були розглянуті та схвалені на: всеукраїнській науково-практичній конференції “Сучасні проблеми економіки підприємства” (м. Дніпропетровськ, 2003 р.); всеукраїнській науково-практичній конференції “Формування регіонального механізму управління народногосподарським комплексом України” (м. Сімферополь, 2003р.); II всеукраїнській науково-практичній конференції “Україна у світовій економічній спільноті” (м. Дніпропетровськ, 2004 р.); VII міжнародній науково-практичній конференції “Наука і освіта 2004” (м. Дніпропетровськ, 2004р.); II науково-практичній конференції “Управління економікою в ринкових умовах у контексті стратегічних напрямів розвитку України до 2011 року” (м. Київ, 2004р.).

Публікації. Основні положення дисертаційної роботи опубліковані в 10 наукових працях, з яких 9 робіт написані автором особисто, в т.ч. у 4 статтях у наукових фахових виданнях, матеріалах 4 наукових конференцій та у 2 інших наукових виданнях. Загальний обсяг публікацій становить 3,2 д.а.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота обсягом 204 сторінки складається із вступу, трьох розділів, в структурі яких виділено 13 параграфів, висновків, списку використаних джерел, який містить 100 найменувань та 16 додатків. Обсяг основного тексту становить 172 сторінки, він містить 15 рисунків та 37 таблиць.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми та необхідність проведення дослідження, викладено зв'язок роботи з науковими програмами, сформульовано її мету та завдання, описано ступінь наукової новизни, показано практичне значення одержаних результатів.

У першому розділі **“Теоретико-методологічні аспекти забезпечення конкурентоспроможності”** розглядаються сучасні економічні процеси, які вплинули на формування нової системи досліджень стану конкурентоспроможності економіки країни, галузей, підприємств, що є пріоритетним завданням державної економічної політики. У зв'язку з загостренням економічної конкуренції, зростає потреба у активізації наукових досліджень макроконкурентоспроможності та факторів, які її формують.

Існуючі класичні концепції конкурентоспроможності мають певні недоліки. Так концепція порівняльних переваг не враховує масштаби економіки розвинутих країн і диференціацію товарів

на ринку збуту; заперечує переміщення таких факторів, як кваліфікована робоча сила та не повною мірою пояснює структуру експорту та імпорту. Це обумовило виникнення потреби в новій науковій дефініції, що була винайдена Майклом Портером та введена в науковий обіг як поняття „конкурентоспроможність країни”. Успіх або невдачі у конкретних галузях виробництва на світовому ринку і те місце, яке країна займає в системі світового господарства визначає саме національна конкурентоспроможність. Остання характеризується здатністю постійно розвиватися і створювати інновації. Сучасні трактування національної конкурентоспроможності, прийняті низкою офіційних організацій, по суті відповідають наведеній дефініції. Виходячи з різноманіття поглядів на поняття конкурентоспроможності країни та сукупності факторів, які на неї впливають, автор визначив макроконкурентоспроможність як здатність країни-геополітичного суб'єкта не тільки у реальному часі, але й у перспективі оптимально реалізовувати свої конкурентні переваги, орієнтуючись на постійне вдосконалення технологій, підвищення продуктивності праці, зростання добробуту населення в умовах відкритості економіки, орієнтованості на світовий ринок, лібералізації торгівлі.

Конкурентоспроможність – це комплексна, багаторівнева категорія, яка остаточно реалізується в торгівлі, але базис конкурентних переваг створюється на всіх стадіях суспільного виробництва, у тому числі значною мірою за рахунок структурної перебудови та дієвої промислової політики. Сьогодні є можливість стверджувати, що політика підвищення конкурентоспроможності економіки є закономірним продовженням та новим етапом традиційної промислової політики.

Динаміка результатів експертних оцінок конкурентоспроможності економіки України свідчить про втрату багатьох ознак її порівняної привабливості. За 2004 р. ВЕФ, як і в попередні роки, зробив таку оцінку за допомогою індексів зростаючої та мікроекономічної конкурентоспроможності, на основі яких був складений рейтинг 104 країн світу. У рейтингу країн за першим індексом у 2004 році Україна посіла 86 місце, втративши 13 позицій у порівнянні з 2001 роком, залишаючись, як і в попередні роки, серед аутсайдерів списку. Рейтинг України з мікроекономічної конкурентоспроможності у 2004 році склав 65 місце, знизившись на 6 позицій у порівнянні з 2001 роком. На основі узагальнюючих підсумків проведеного аналізу конкурентоспроможності країни ми можемо зазначити, що в сучасних умовах, незважаючи на наявність потенційних конкурентних переваг, в Україні досить ускладнена практична їх реалізація. Основними проблемами, які перешкоджають успішній реалізації конкурентних переваг є перш за все технологічна відсталість вітчизняних компаній та наявність несприятливого бізнес-клімату в українській державі, внаслідок чого в системі міжнародного поділу праці Україна може

розраховувати лише на нішу, пов'язану з використанням робочої сили середнього рівня кваліфікації.

З метою створення довгострокових конкурентних переваг України і посилення на цій основі її позицій на світовому ринку особливого значення набуває розробка стратегії просування національного експорту на світовому ринку. Для цього необхідно мати чітку концепцію економічної політики, яка сприяла б розширенню експорту та створенню сприятливих передумов для досягнення конкурентних переваг лише у поєднанні із загальними цілями макроекономічної політики та орієнтацією на досвід розвитку передових країн.

Практичною основою розробки та реалізації державної стратегії забезпечення конкурентоспроможності національної економіки повинно бути вирішення таких завдань: оцінка ступеню конкурентоспроможності національної економіки з визначенням умов і факторів, які можуть сприяти ефективній конкуренції; вибір пріоритетних галузей, виробництв та видів продукції, які мають або можуть отримати у коротко- та довгостроковому періоді конкурентні переваги на зовнішньому ринку; пошук конкурентоспроможних галузей (підприємств); організація процесу раціонального використання коштів державного бюджету на сприяння розвитку цих галузей; науково-практичне та інституціональне забезпечення заходів з підвищення рівня конкурентоспроможності.

У другому розділі дисертації – **“Дослідження рівня конкурентоспроможності підприємств електротехнічної промисловості України”** – обґрунтовано вибір об'єкта дослідження, визначено методи оцінки конкурентоспроможності підприємств, розроблено модель комплексної оцінки конкурентоспроможності підприємств електротехнічного машинобудування.

Вибір об'єкта дослідження обумовлюється тим, що продукція даної галузі має високий рівень переробки, змогла зберегти свій експортний потенціал після отримання Україною незалежності, завоювати закордонні ринки, а також тим, що її можна віднести до пріоритетних галузей промислової політики. Результати проведеного аналізу можуть бути основою для формування заходів економічної політики щодо підвищення конкурентоспроможності країни.

Успіх підприємства є результатом розробки та реалізації ефективної стратегії його діяльності. Розробці стратегії має передувати оцінка конкурентоспроможності підприємства. Слід відзначити, що в наш час відсутня загальноприйнята методика визначення та оцінки конкурентоспроможності підприємства. Взагалі, в теоретичному плані проблема дослідження конкурентоспроможності різноманітних об'єктів в умовах трансформаційної економіки знаходиться на низькому рівні. Тому аналіз конкурентоспроможності підприємств електротехнічної галузі проводився за допомогою різних методів (метод ефективної конкуренції, оцінка якості продукції, матричні методи, аналіз конкурентних переваг, SWOT-аналіз, бенчмаркінг), з наступним виявленням їх переваг та недоліків.

Отримані результати за різними методами дозволяли робити неоднозначні висновки щодо рівня конкурентоспроможності підприємств електротехнічного машинобудування, бо жоден з методів не може врахувати всі її фактори. Це зумовило необхідність в розробці комплексного метода оцінки конкурентоспроможності підприємства, який врахував специфіку підприємств галузі. Оцінка конкурентоспроможності підприємства за допомогою такого методу проводиться через розрахунок лінійної функції, яка враховує чотири параметри і має вигляд:

$$Kp = -9,974 + 4,701 * EP - 2,264 * FP + 30,941 * CP + 12,317 * RA \quad (1)$$

де Kp - загальна конкурентоспроможність підприємства;

EP - ефективність виробничої діяльності;

FP - фінансовий стан підприємства;

CP - узагальнена частка ринку;

RA - рентабельність активів.

Розраховані значення коригуючих коефіцієнтів моделі засвідчили, що найбільший вплив на показник конкурентоспроможності мають такі параметри як узагальнена частка ринку та рентабельність активів. Вплив ефективності виробництва та коефіцієнта фінансового стану менший порівняно з ними. Про високу надійність отриманої моделі свідчать нульові похибки коригуючих коефіцієнтів, а також коефіцієнт детермінації, який дорівнює одиниці.

Проведений аналіз конкурентоспроможності підприємств електротехнічного машинобудування України, зокрема підгалузі трансформаторобудування, засвідчив монопольне становище ВАТ “Запоріжтрансформатор” на внутрішньому ринку. Слід зазначити, що трансформаторобудування – це капіталомістка та наукомістка галузь. Тому нові учасники на вітчизняному ринку трансформаторів останнім часом не з’являються і їхня кількість обмежена. Про високу концентрацію цього ринку свідчать різні показники, у тому числі індекс Херфіндала (I_X). У 2004р. найбільші обсяги реалізацію на внутрішньому ринку трансформаторів мали такі підприємства, як ВАТ „Запоріжтрансформатор” – 43,09 млн. грн.; ВАТ „Хмельницький завод трансформаторних підстанцій „Укрелектроапарат” – 5,37 млн. грн.; АТЗТ „Трансформатор” – 1,7 млн. грн.; АТЗТ „Симферопольський електротехнічний завод” – 0,9 млн. грн.

Виходячи з цього індекс Херфіндала (I_X) дорівнює :

$$I_X = \left(\frac{43,09}{57,4}\right)^2 + \left(\frac{5,37}{57,4}\right)^2 + \left(\frac{1,7}{57,4}\right)^2 + \left(\frac{0,9}{57,4}\right)^2 = 0,573$$

Підприємство-монополіст ВАТ „Запоріжтрансформатор” не має конкурентів на внутрішньому ринку. Його діяльність і визначає вітчизняний ринок цих пристроїв. Але головним

напрямом діяльності ВАТ „Запоріжтрансформатор” є зовнішній ринок. Саме завдяки експортним поставкам підприємство отримує прибутки і має кошти для розвитку виробництва. ВАТ „Запоріжтрансформатор” здійснює поставки 87% своєї продукції у 82 країни світу.

За допомогою проведення інструктивно-описових та порівняльних методів стратегічного аналізу (SWOT-аналіз та бенчмаркінг) були визначені головні конкуренти українських підприємств трансформаторобудування (країни СНД, Балтії та далекого зарубіжжя), а також сильні та слабкі сторони товаровиробників електротехнічної промисловості України у порівнянні з їх міжнародними конкурентами з метою подальшої розробки стратегії діяльності вітчизняних підприємств на світових ринках. Сильні та слабкі сторони (внутрішні фактори, на які підприємство може впливати), а також “загрози та можливості” (зовнішні фактори) ВАТ "Запоріжтрансформатор" були занесені до матриці SWOT-аналізу. Отже, до сильних сторін ВАТ "Запоріжтрансформатор" на внутрішньому ринку віднесені наступні фактори: якість продукції; виготовлення продукції на індивідуальне замовлення; активна збутова політика; відома репутація; лідируюча позиція на ринку України та країн СНД; відновлення Запорізького вузла; великий науковий потенціал та досвід. Водночас слабкими сторонами даного підприємства є: високий ступінь зносу обладнання; незавантаженість виробничих потужностей; слабкий збут в країнах ЄС та США; недостатня увага українському ринку; неефективна інвестиційна політика; нестача фінансових ресурсів. При аналізі зовнішнього середовища можливості ВАТ "Запоріжтрансформатор" складались з таких елементів, як: прихильність покупців в Азії та Південній Америці; великий потенційний ринок в Україні та країнах СНД; участь у міжнародних організаціях та співпраця з міжнародними агентами. Загрози при виході підприємства на зовнішній ринок є такими: слабка підтримка з боку українського уряду; протекціоністська політика на закордонних ринках; жорстка конкуренція; низька платоспроможність ринку в Україні та країнах СНД. Для наочності проведеного аналізу була збудована розгорнута матриця SWOT-аналізу, що мала на меті пошук зв'язку між компонентами SWOT-аналізу та визначення можливих заходів щодо підвищення конкурентоспроможності підприємства. Відзначено, що потенціальний ринок України та країн СНД (можливість) може завантажити непрацюючі виробничі потужності (слабка сторона), а якість продукції, відома репутація та науковий потенціал (сильні сторони) зможуть пом'якшити вплив на підприємство жорсткої конкуренції на міжнародних ринках (загроза).

Здійснений аналіз конкурентоспроможності допоміг визначити конкурентний статус галузі на внутрішньому та зовнішньому ринках, а також визначити шляхи та заходи підвищення міжнародної конкурентоспроможності, які пропонуються у третьому розділі дисертаційної роботи

Третій розділ – “Передумови, чинники та складові формування механізму управління конкурентоспроможністю галузі електротехнічного машинобудування України” – присвячено аналізу чинної моделі конкурентоспроможності України та доведено її вичерпаність, а також

наведено економетричну модель конкурентоспроможності галузі машинобудування та обгрунтовано шляхи забезпечення конкурентоспроможності виробництв цієї галузі.

Формування моделі конкурентоспроможності України відбувається під впливом різних факторів, які поділяються на фактори підприємства, галузеві та національні (див рис.1).

Рис.1. Формування факторів впливу на чинну модель конкурентоспроможності України.

Національні фактори здійснюють першочерговий вплив на чинну модель конкурентоспроможності України: природно-ресурсний потенціал країни сприяє розвитку таких галузей як чорна металургія та хімічна промисловість, а географічне розташування обумовлює розвиток експорту транспортних послуг. Національні фактори впливають на галузеві, а ті, в свою чергу, – на фактори підприємства. Отже основні складові українського експорту – метал, хімічні товари і транспортні послуги є найбільш конкурентоспроможними на світовому ринку. Всі роки незалежності України їх динамічні показники значно перевищували відповідні показники усього

експорту. Таким чином, Україна має вкрай вразливу структуру експорту з його концентрацією у секторах, які характеризуються переважно ціновою конкуренцією. Тому важко завойовані позиції на тих чи інших ринках сировини і напівфабрикатів легко втрачаються, коли конкуренти пропонують кращі цінові умови поставок. Сучасна модель конкурентоспроможності національної економіки вже вичерпала свої можливості і сьогодні постає проблема створення і реалізації нової моделі.

З теоретичних основ посилення конкурентоспроможності країни випливає, що стрижнем сучасної української моделі конкурентоспроможності мають служити реалізація та використання національних конкурентних переваг на інноваційній основі. Відповідно, організаційно-інституціональною формою, в рамках якої національні конкурентні переваги України отримають ефективну реалізацію, стануть високотехнологічні галузі, зокрема сюди можна віднести і галузь електротехнічного машинобудування України. Ці галузі будуть виступати каркасом сучасної структурно-промислової політики.

Отже, зрозуміло, що перспективну модель конкурентоспроможності економіки України слід будувати, спираючись на аналіз факторів, які впливають на міжнародну конкурентоспроможність, зокрема галузі машинобудування. Запропонована економетрична модель конкурентоспроможності має такий вигляд:

$$K_M = -0,0482 - 1,6665 * ПВ + 1,1568 * I_{OK} + 1,2451 * НД \quad (2)$$

де K_M - коефіцієнт конкурентоспроможності галузі машинобудування;

$ПВ$ - коефіцієнт промислового виробництва;

I_{OK} - коефіцієнт інвестування в основний капітал;

$НД$ - коефіцієнт науково-технічної діяльності.

Позитивним у використанні такої моделі є те, що вона визначає ступінь залежності показника від окремих параметрів. У даному випадку на коефіцієнт конкурентоспроможності машинобудування більший вплив мають інвестиції в основний капітал та науково-технічні розробки, ніж загальний розвиток промисловості. Таким чином розроблена модель вказує ймовірні напрямки реалізації державної програми підвищення конкурентоспроможності.

При реалізації нової моделі національної конкурентоспроможності варто спиратися на те, що тепер підприємства повинні формувати конкурентоспроможні галузі та загальну конкурентоспроможність економіки України, тобто фактори підприємств впливатимуть на фактори галузі, а ті в свою чергу – на національні фактори (див. рис.2). Вирішенням проблеми пошуку

необхідних коштів з метою модернізації обладнання є створення вертикально інтегрованих структур (ВІС) або холдингів, які можуть об'єднувати весь процес від видобутку сировини до реалізації готової продукції.

Якщо в галузі з'являються такі структури, то зростає внутрішня конкуренція між галузевими підприємствами, збільшується обсяг інвестицій в інноваційні процеси, виробництво стає більш наукомістким, покращується середня якість продукції. Підприємства галузі потроху накопичують фінансові ресурси, необхідні для успішної зовнішньоекономічної діяльності, і таким поліпшують міжнародну конкурентоздатність України.

Рис.2. Напрямок формування факторів перспективної моделі конкурентоспроможності України

Конкуренентоспроможні на міжнародному ринку галузі збільшують внутрішній ринок країни, сприяють стабільності фінансової системи (через надходження валютного виторгу). Тому уряд країни для забезпечення розвитку конкурентоздатних підприємств повинен розробити сприйнятливі та дієві закони, проводити політику підтримки експортерів, захищати їх інтереси у стосунках з міжнародними організаціями.

Проведений у другому розділі за різними методиками аналіз конкурентоспроможності дозволив визначити конкурентні позиції підприємств галузі електротехнічного машинобудування на внутрішньому та зовнішніх ринках, а також визначив заходи стосовно їх підвищення. Такі заходи можна розділити на дві групи: внутрішні та зовнішні.

Внутрішні заходи підприємства можуть розробити та впровадити самостійно, використовуючи лише власні ресурси. Це може бути: фінансування наукових досліджень в достатньому обсязі, модернізація та заміна зношеного обладнання, проведення заходів, необхідних для впровадження системи якості „ISO 2001”, розробка механізму швидкого реагування на будь-які звернення замовників, використання комплексних рішень під час виконання замовлень, розвиток власних сервісних центрів, відкриття представництв та відділень сервісного центру в країнах, які імпортують значні обсяги продукції вітчизняних трансформаторобудування (Бразилія, Китай), проведення агресивної політики збуту в розвинених країнах (ЄС, США, Японія), дотримання помірних цін на свою продукцію, співпраця та участь у міжнародних організаціях виробників трансформаторів, стимулювання попиту на неплатоспроможних але потенційно великих ринках України та країн СНД та ін.

Зовнішні заходи без допомоги уряду або міжнародних організацій здійснити неможливо. Вони пов'язані з діями українського уряду як в міжнародних стосунках, так і у внутрішніх економічних відносинах. Внутрішня діяльність українського уряду повинна стосуватися зниження податкового тиску; захисту вітчизняного товаровиробника у антидемпінгових розслідуваннях; вирішення проблеми повернення ПДВ; збереження стабільного курсу національної валюти; поліпшення бізнес-клімату в країні, дотримання міжнародних економічних стандартів, створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій, удосконалення нормативно-правової бази розвитку конкурентного середовища тощо.

Міжнародну діяльність українського уряду щодо покращення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств можна розділити на два напрямки: інтеграція України у світові економічні структури; досягнення Україною статусу країни з ринковою економікою. На сьогоднішній день ми

можемо констатувати, що на фоні високої ефективності процесів глобалізації в світовій економічній системі залишається низькою результативність інтеграційних зусиль України.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження дали змогу розв'язати науково-прикладне завдання щодо теоретичного обґрунтування та методичного забезпечення процесу управління конкурентоспроможністю підприємств електротехнічного машинобудування України. На підставі поданих у дисертації матеріалів проведеного дослідження можна сформулювати такі загальні висновки:

1. У сучасному трактуванні економічна категорія “конкурентоспроможність” може розглядатися на мікро-, мезо- та макрорівні. Досить дискусійним є економічний зміст поняття конкурентоспроможності на макрорівні. Єдиний підхід до визначення національної конкурентоздатності не розроблений, хоча економічна конкуренція стає все гострішою, а це, в свою чергу, зумовлює зростання потреби в дослідженнях макроконкурентоспроможності та факторів, які її формують.

Конкурентоспроможність країни можна визначити як її здатність не тільки у реальному часі, а й у перспективі оптимально реалізовувати свої конкурентні переваги, орієнтуючись на постійне удосконалення технологій, підвищення продуктивності праці, зростання добробуту населення в умовах відкритості економіки, орієнтованості на світовий ринок, лібералізації торгівлі.

2. Дослідження сучасної теорії конкуренції, конкурентних переваг та аналіз теоретичних аспектів їх застосування промисловими підприємствами показує, що конкурують не країни, а окремі виробники. Проте економічний успіх держави, тобто її конкурентоспроможність, безпосередньо визначається наявністю в неї конкурентоспроможних галузей і виробництв. Тому підвищення конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників повинно стати важливим пріоритетом промислової політики України, яка повинна знайти всебічну активну підтримку Верховної Ради та уряду і вплинути на формування сприятливого нормативно-правового поля конкуренції. Ця робота потребує постійного моніторингу загального конкурентного середовища, яке відображує конкретний історичний, політичний, соціальний та, звісно, економічний розвиток країни.

3. Стратегія досягнення конкурентоспроможності національної економіки України, на яку має спиратися промислова політика, повинна бути спрямована на можливість трансформації початкових (факторних) порівняльних переваг країни в інвестиційні та науково-технологічні. Розробці стратегії має передувати аналіз можливих форм розвитку українських виробництв, і першу роль тут відіграє оцінка конкурентоспроможності підприємств.

4. Аналіз конкурентоспроможності виробництв електротехнічного машинобудування за допомогою методів ефективної конкуренції, конкурентних переваг оцінки якості продукції, матричних методів, SWOT-аналізу та бенчмаркінгу дозволив зробити неоднозначні висновки щодо конкурентного стану підприємств даної галузі на вітчизняному та світовому ринках. Тому в роботі розроблений комплексний метод оцінки конкурентоспроможності на основі економетричної моделі, яка враховує такі показники конкурентоспроможності: ефективність виробничої діяльності, фінансовий стан підприємства, узагальнену частку ринку, рентабельність активів. Розраховані значення коригуючих коефіцієнтів моделі засвідчили, що найбільший вплив на показник конкурентоспроможності мають такі параметри як узагальнена частка ринку та рентабельності активів.

5. На основі дослідження методичних підходів до визначення та оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств електротехнічного машинобудівного комплексу України сформована система показників конкурентоспроможності. Система дозволяє вибрати з множини показників вирішальні та оцінити конкурентоспроможність підприємств галузі й аналогічних підприємств-конкурентів, які діють на світовому ринку, з метою формування ефективного механізму управління конкурентоздатністю в сучасних умовах господарювання. Оцінка конкурентного стану провідних підприємств галузі електротехнічного машинобудування за допомогою системи показників показала досить високий рівень їх конкурентоспроможності.

6. Визначення тенденцій розвитку та структури ринку електротехнічних виробів допомогло сформулювати рекомендації та заходи щодо підвищення рівня конкурентоспроможності цієї галузі в Україні, перш за все, за рахунок реструктуризації та модернізації виробничого потенціалу, фінансування наукових досліджень та стимулювання стабільного внутрішнього попиту, який є основою міжнародної конкурентоспроможності. Заходи умовно поділені на внутрішні, які повинні проводити підприємства самостійно за рахунок власних ресурсів, та зовнішні – їх має здійснювати держава.

7. Формування моделі конкурентоспроможності України відбувається під впливом різних факторів, які поділяються на фактори підприємства, галузеві та національні. Останні фактори мають найбільший вплив на чинну модель конкурентоспроможності України, тобто

ресурсний потенціал країни сприяє розвитку таких галузей як чорна металургія та хімічна природно-промисловість, а географічне розташування обумовлює розвиток експорту транспортних послуг. Національні фактори впливають на галузеві, а ті, в свою чергу, на фактори підприємства. Це призводить до втрати резервів зростання товарообігу із зовнішнім світом на старій структурній основі та цінній міжнародній конкурентоздатності. Національна економіка стає все менш конкурентоспроможною, її залежність від сировинного сектора і світової кон'юнктури не зменшується, а технологічне відставання від лідерів світової економіки збільшується. Чинна модель конкурентоспроможності вже вичерпала свої можливості.

8. Нова модель національної конкурентоспроможності повинна виходити з того, що на сьогоднішній день підприємствам слід формувати конкурентоспроможні галузі та загальну конкурентоспроможність економіки України, тобто фактори підприємств впливатимуть на фактори галузі, а ті в свою чергу – на національні фактори.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях

1. Гресь С.В. Україна в контексті світової конкуренції // Промисловий потенціал та ефективність його використання. – Київ: НАН України, Інститут економіки, 2003. – С.112-120.
2. Гресь С.В. Вплив маркетингу та менеджменту на конкурентоздатність підприємства // Економіка: проблеми теорії та практики. Випуск 187. Т.2. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С.439-446.
3. Гресь С.В. Взаємозв'язок факторів міжнародної конкурентоспроможності національних виробників // Економіка: проблеми теорії та практики. Випуск 192. Т.4. – Дніпропетровськ: ДНУ, 2004. – С.1065-1072.
4. Яловий Г.К., Гресь С.В. Методичні підходи до визначення рівня міжнародної конкурентоздатності вітчизняних підприємств трансформаторобудування // Вісті академії інженерних наук України. – 2004. – №3(23). – С.3-8. Авторський внесок: Запропоновані основні напрямки поліпшення конкурентного стану підприємств трансформаторобудування на основі результатів проведеного SWOT-аналізу.

Матеріали наукових конференцій

5. Гресь С.В. Використання менеджментом підприємства непрямих факторів конкурентоздатності // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції “Сучасні проблеми економіки підприємства”. Т.2. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2003. – С.104-105.

6. Гресь С.В. Система маркетингу як фактор підвищення конкурентоздатності підприємства // Тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції “Формування регіонального механізму управління народногосподарським комплексом України”. – Сімферополь: “Таврія – Плюс”, 2004. – С.119-121.

7. Гресь С.В. Демпінг як одна з проблем національної торгової політики // Тези доповідей VII науково-практичної конференції “Наука і освіта 2004”. Т.8. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С.7-9.

8. Гресь С.В. Фази життєвого циклу конкурентних переваг чорної металургії України // Тези доповідей II Всеукраїнської науково-практичної конференції “Україна у світовій економічній спільноті”. – Дніпропетровськ: Наука і освіта, 2004. – С.124-126.

Статті за темою дисертації надруковані в інших виданнях

9. Гресь С.В. Оцінка рівня конкурентоздатності чорної металургії України // Економічний вісник '2004(1) НТУУ “КПІ”. – Київ: НТУУ “КПІ”, 2004. – С.100-105.

10. Гресь С.В. Глобалізація і визначення міжнародної конкурентоспроможності виробництв України // Теорія і практика розвитку корпоративного сектора економіки України в контексті цілей тисячоліття та світової глобалізації. – К.: Видавничий дім “Корпорація”, 2004. – С.192-195.

АНОТАЦІЯ

Гресь С.В. Формування механізму управління конкурентоспроможністю підприємств електротехнічної промисловості України. Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.07.01 – економіка промисловості. – Об’єднаний інститут економіки НАН України, Київ, 2005.

Дисертацію присвячено теоретичним дослідженням та практичним аспектам формування механізму управління конкурентоспроможністю підприємств електротехнічної промисловості України.

Розглянуто сучасні теорії конкуренції та конкурентних переваг, виявлено вплив, який має державна політика на створення конкурентного середовища та формування конкурентних відносин в умовах довгострокової економічної політики євроінтеграції. Розроблено економетричні моделі оцінки конкурентоспроможності підприємств і галузі електротехнічного машинобудування

України з метою ефективного управління їх конкурентоспроможністю на вітчизняному та світовому ринках. Запропоновано заходи, які повинні проводити керівники підприємств та уряд для підвищення рівня конкурентоспроможності електротехнічної галузі України.

Ключові слова: конкуренція, конкурентні переваги, конкурентоспроможність, конкурентна політика, електротехнічна промисловість, ефективність, управління.

АННОТАЦІЯ

Гресь С.В. Формирование механизма управления конкурентоспособностью предприятий электротехнической промышленности Украины. Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.07.01 – экономика промышленности. – Объединенный институт экономики НАН Украины, Киев, 2005.

Диссертация посвящена теоретическим и практическим аспектам формирования механизма управления конкурентоспособностью предприятий электротехнической отрасли Украины.

Рассмотрены современные теории конкуренции и конкурентных преимуществ, выявлено влияние, которое оказывает государство на создание конкурентной среды и формирование конкурентных отношений в условиях долгосрочной экономической политики евроинтеграции.

Отмечено, что повышение конкурентоспособности отечественных товаропроизводителей должно стать самым важным приоритетом промышленной политики Украины, поскольку от этого зависит экономический успех страны, то есть ее конкурентоспособность. Политика повышения конкурентоспособности экономики является закономерным продолжением и новым этапом традиционной промышленной политики. Она должна быть направлена на трансформацию факторных сравнительных преимуществ страны в инвестиционные и научно-технологические. Одной из задач промышленной политики должна быть оценка степени конкурентоспособности экономики с определением условий и факторов, которые могут оказывать содействие эффективной конкуренции и увеличению экспортного потенциала.

Оценка и анализ уровня конкурентоспособности украинских предприятий электротехнической отрасли при помощи методов эффективной конкуренции, конкурентных преимуществ, оценки качества продукции, матричных методов, SWOT-анализа и бенчмаркинга позволили сделать выводы относительно высокой конкурентоспособности и экспортной ориентированности ведущих предприятий отрасли. Поскольку предприятие-экспортер является первым звеном в цепочке формирования конкурентоспособности страны и результаты его

деятельности являются отражением всех объективных экономических реалий и конкурентообразующих факторов, которые действуют в стране, это дает основания причислить отрасль электротехнического машиностроения к одной из приоритетных отраслей промышленной политики.

Обобщение методических подходов к оценке конкурентоспособности предприятия и отрасли позволило сформулировать систему показателей конкурентоспособности для формирования эффективного механизма управления конкурентоспособностью предприятий электротехнического машиностроения Украины. В работе предложен комплексный метод оценки конкурентоспособности предприятия, который учитывает следующие показатели: эффективность производственной деятельности, финансовое положение предприятия, рентабельность активов, обобщенную часть рынка. Предложенная модель оценки конкурентоспособности отрасли машиностроения связана с показателями наукоемкости и технического уровня продукции, капиталоемкости, инвестирования в основной капитал, степени экспортной ориентации.

Анализ данных, полученных в результате использования разработанных методов оценки конкурентоспособности предприятий и отрасли электротехнической промышленности Украины, позволил дать рекомендации относительно повышения уровня конкурентоспособности данной отрасли, прежде всего, за счет реструктуризации и модернизации промышленного потенциала, финансирования научных исследований и стимулирования стабильного внутреннего спроса, который является основой международной конкурентоспособности.

Ключевые слова: конкуренция, конкурентные преимущества, конкурентоспособность, конкурентная политика, электротехническая промышленность, эффективность, управление.

ANNOTATION

Gres S. V. Formation of the mechanism of management of competitiveness of the Ukrainian electrotechnical industry enterprises. Writing.

Dissertation prepared for the scientific degree Candidate of economics, specialization 08.07.01 – Industry Economics. – Joint Institute of Economics of National Academy of Science, Kyiv, 2005.

The Dissertation is intended for the development and practical aspects of mechanism formation of competitiveness administration of Ukrainian electrotechnical industry enterprises.

This Dissertation defines the modern theories of competition and competitive advantages. It also covers how the state policy influences the creation of competitive environment relations formation in Eurointergration economic policy conswitions. The econometric models of estimating enterprises competitiveness and electrotechnical engineering branches of Ukraine aiming at the effective administration

of their competitiveness on the state and world markets. The means which should be held by enterprises managers and government are offered. It is made to increase the competitiveness of electrotechnical branch of Ukraine.

The key words: competition, competitive advantages, competitiveness, competitive policy, electrotechnical industry, effectiveness, administration.

Підписано до друку 01.06.2005р.

Формат 60X84/16. Офсет. папір. Офсет. друк

Умов. друк. арк. 1,0 Облік.-вид. арк. 1,0 Тираж 120 прим.

Замов. №

Поліграфічна дільниця Об'єднаного інституту економіки НАН України

01011, м. Київ-11, вул. Панаса Мирного, 26